

Дудар Тарас Григорович,
доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України,
залужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри аграрного менеджменту і права,
Тернопільський національний економічний університет,

Дудар Оксана Тарасівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій,
Тернопільський національний економічний університет

РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ І БЕЗПЕЧНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Розкрито основні тенденції розвитку органічного сектору та потенційні можливості розширення вітчизняного ринку екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі міжнародних стандартів, обґрунтовано концептуальну модель інфраструктури органічного агропродовольчого ринку для забезпечення якості і безпеки агропродовольчої продукції в Україні.

Ключові слова: інноваційний напрям розвитку, якість і безпека агропродукції, органічне агровиробництво, органічна продукція, міжнародні стандарти, інфраструктура органічного ринку.

ВСТУП

Постановка проблеми. Стратегічні наміри задекларовані Україною щодо адаптації аграрного сектора до євроінтеграційної моделі вимагають розвитку принципово нових, нетрадиційних підходів виробництва сільськогосподарської продукції у контексті забезпечення її високої якості та безпеки. Одним з найактуальніших інноваційних напрямів функціонування аграрного сектора економіки України в умовах євроінтеграційних перспектив є виробництво органічної сільськогосподарської продукції, попит на яку стабільно зростає у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для аграрного сектора економіки України важливе науково-практичне значення має дослідження проблем підвищення якості та безпеки агропродовольчої продукції, розвитку органічного сектора для формування повноцінного вітчизняного органічного ринку продукції та продуктів харчування вітчизняних вчених-економістів: В. Андрійчука, В. Артиша, Н. Бородачевої, О. Бородіної, В. Вовка, Т. Зінчук, М. Капштика, М. Кропивка, Є. Милованова, О. Попової, О. Рудницької, О. Царенка, О. Шпичак, М. Шикуди, В. Шлапака, О. Шубравської та ін. Їх наукові дослідження дозволили сформувати систему знань, яка є науковим підґрунтям сучасних економічних поглядів на проблеми екологізації сільського господарства у контексті сталого розвитку агропродовольчої сфери України. Однак, у більшості наукових розробок розглянуті окремі аспекти цієї багатогранної проблеми, де практично відсутні комплексні наукові напрацювання щодо забезпечення якості та безпеки сільськогосподарської продукції, формування цілісної інфраструктури органічного агропродовольчого ринку.

Постановка завдання. Мета статті полягає в здійсненні системного аналізу та оцінці основних тенденцій розвитку вітчизняного органічного сектора та виявити потенційні можливості щодо розширення

ринку екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі міжнародних стандартів, обґрунтувати концептуальну модель інфраструктури органічного агропродовольчого ринку для забезпечення якості і безпеки агропродовольчої продукції в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підвищення якості і безпеки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування тісно пов'язане з розвитком інноваційного напрямку господарювання – органічного аграрного виробництва. Динамічний і великомасштабний перехід на органічне агровиробництво багатьма країнами світу мотивується двома основними чинниками: по-перше, бурхливим розвитком новітніх технологій в аграрній сфері (зокрема – в агроекології та біології) та, по-друге, об'єктивно існуючою потребою суспільства у споживанні екологічно чистих продуктів харчування, зниженні матеріальних та енергетичних затрат, раціональному використанні ресурсного потенціалу сільського господарства. Глобальний ринок органічної сільськогосподарської продукції демонструє позитивну динаміку. Так, за 2000-2011 рр. його обсяги зросли на 44,9 млрд. дол., або у 3,5 рази [9]. При цьому з 96% доходів від реалізації органічної продукції отримано: у Північній Америці – 50% та Європі – 46% [10]. На США припадає 44% роздрібного обороту органічної продукції, на країни ЄС – 41% (у т.ч. на Німеччину – 14%, Францію – 8%, Сполучене Королівство – 4%, Італію – 3%), Канаду – 4%, Швейцарію – 3%, Японію – 2%. На всі інші країни світу припадає лише 4% світових роздрібних продажів органічної продукції [9].

Україну в 2007 р. прийнято в члени Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM), що дало можливість розширити вітчизняний ринок екологічно чистої продукції сільськогосподарського виробництва на основі

міжнародних стандартів, насичувати його безпечними й корисними для здоров'я продуктами харчування, а також підвищити рівень експорту органічної сертифікованої продукції.

Системний аналіз і оцінка основних тенденцій становлення органічного агровиробництва показує, що в Україні загальна площа сертифікованих земельних угідь під органічним землеробством в 2012 р. займала 278,8 тис. га. Це вагомий показник, оскільки Україна випереджує ряд країн Східної Європи, членів ЄС, для яких розвиток цього інноваційного напрямку є пріоритетом Спільної аграрної політики ЄС. Встановлено, що за період 2003-2012 рр. чисельність сільськогосподарських підприємств, які ведуть сертифіковане органічне виробництво, зросла із 69 до 164 одиниць, а показник середнього розміру вітчизняного органічного господарства стрімко знизився з 3471,6 га до 1700,0 га. (рис. 1). Це передусім

пов'язано із спеціалізацією продукції, яка ними виробляється (фрукти та овочі), а також залучення до органічного виробництва менших за площею господарств, що поступово може надати органічному виробництву ознак соціального при здійсненні господарської діяльності через забезпечення доходів дрібних та середніх господарств. Разом з тим, вітчизняне органічне сільськогосподарське виробництво концентрується переважно у великих господарствах і значно відрізняється від функціонуючих моделей органічного виробництва в окремих європейських країнах, які входять в групу 10 світових лідерів з виробництва органічної сільськогосподарської продукції (Італія, Іспанія, Німеччина), де показник середнього розміру органічного господарства коливається в межах від 25,4 до 54,2 га.

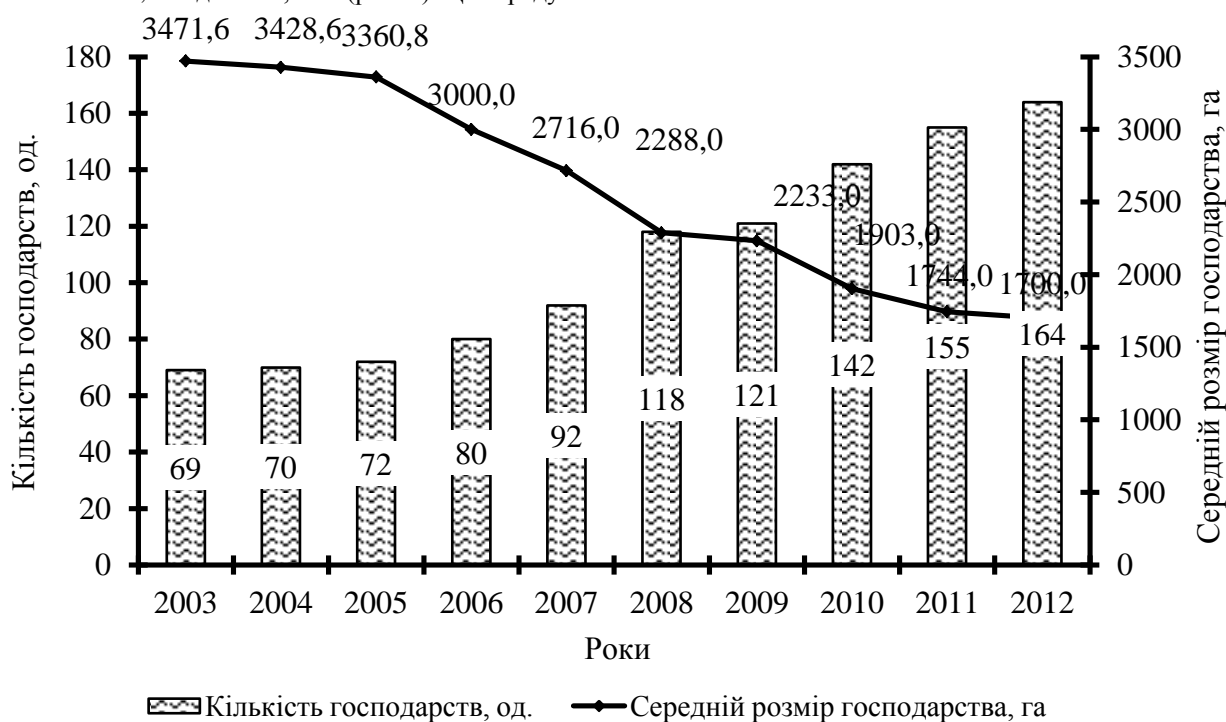

Рис. 1. Динаміка зростання кількості сертифікованих органічних господарств в Україні і їх середні розміри, 2003-2012 рр.

Джерело: Побудовано авторами за даними [10].

Досвід країн із розвинутим органічним сектором показує, що цей тип господарювання виявляється досить ефективним саме для невеликих господарств за масштабами, які обмежені у фінансових ресурсах, що є важливою запорукою їх виживання за серйозних труднощів, пов'язаних з модернізацією та вкладенням інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва.

Активізуючим чинником для подальшого розвитку органічного сектора в нашій державі, формування ринку органічної продукції є Закон України № 425-VII від 03.09.2013 р. "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" [2]. Новоприйнятий закон є важливим кроком у розширенні органічного сектора, визначає правові та економічні основи виробництва і обігу органічної сільськогосподарської продукції та

сировини, заходи контролю і нагляду за такою діяльністю. Цей законодавчий документ зорієнтований на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції й сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах і сировині, маркованих як органічні.

Слід зазначити, що впровадження відповідних перспективних стратегій розвитку органічних сільськогосподарських підприємств в певній мірі буде проходити повільно через несформованість інфраструктури органічного агропродовольчого ринку, яка є основою забезпечення ефективної роботи всіх

складових елементів органічного сектора.

Інфраструктура ринку органічної агропродовольчої продукції – це система організацій та інституцій, яка забезпечує взаємозв'язок між структурними елементами органічного ринку і сприяє вільному рухові органічної сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, безперервному процесу відтворення та ефективного функціонування сфер кінцевого споживання. Створення умов і дієвих механізмів для розвитку й ефективного функціонування інфраструктури ринку органічної

агропродовольчої продукції – основне завдання держави для забезпечення певних верств населення високоякісною продовольчою продукцією органічного походження і реалізації експортних можливостей на зовнішніх органічних ринках. Тому, формування інфраструктури ринку агропродовольчої продукції повинно відбуватися за умови вдалої взаємодії всіх її структурних елементів і розвитку їх як цілісної системи. Інфраструктуру ринку органічної агропродовольчої продукції України можна представити таким чином (рис. 2).

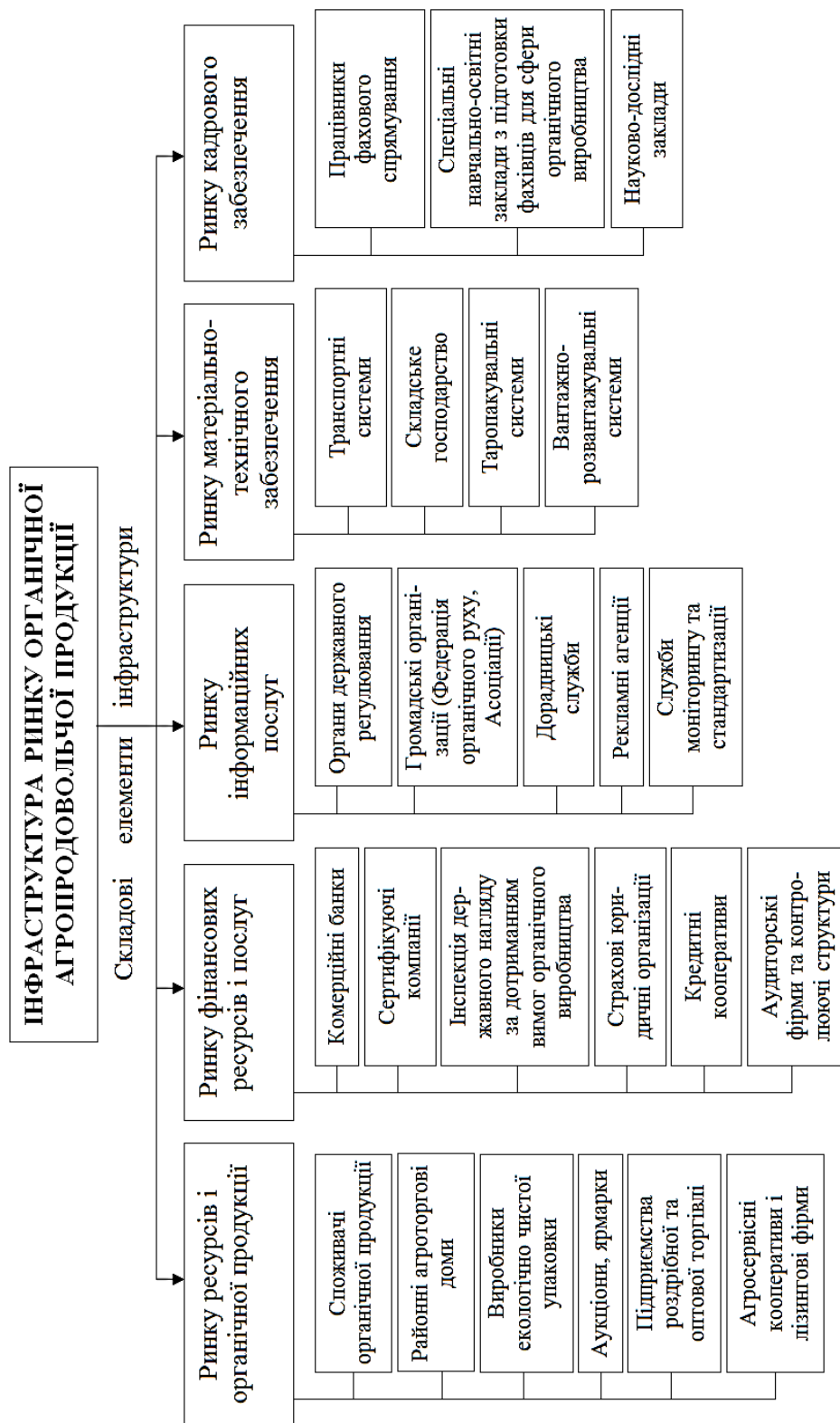

Рис. 2. Концептуальна модель організаційної інфраструктури ринку органічної агропродовольчої продукції

Джерело: Складено авторами

З наведеного рис. 2. видно, що інфраструктура ринку агропродовольчої продукції включає комплекс елементів, які обслуговують ринкові відносини всіх його партнерів. Для поглибленого аналізу слід розподілити їх на групи за ознакою спорідненості завдань і виконуваних функцій щодо забезпечення функціонування органічного сектора. До таких груп можна віднести такі складові: організаційну, кредитно-розрахункову, матеріально-технічного забезпечення, інформаційну, кадрового забезпечення.

В ідеальному варіанті функціонування зазначена інфраструктура має обслуговувати процес ринкового товарообміну в органічному секторі, забезпечувати його надійність, прозорість і стабільність. Вона охоплює ряд органічних сільськогосподарських підприємств, організацій, які сертифікують органічне виробництво, інспекцій державного нагляду за дотриманням вимог органічного виробництва та інші органи його державного регулювання, фінансово-кредитні і громадські організації (Федерація органічного сільськогосподарського руху в Україні, Асоціації органічного агровиробництва), які задіяні у створенні умов та виробництві органічної продукції, підготовці її до реалізації, просуванні у загальному логістичному ланцюгу на шляху до споживача.

Вибір аграрним сектором України моделі екологізації сільського господарства вимагає визначення, на який ринок буде зорієнтована органічна продукція: внутрішній чи зовнішній. За умовами орієнтації на внутрішній ринок екологічно чистої продукції можливим варіантом стало б прийняття і використання перехідних стандартів, за якими оцінювалася б, насамперед, якість продукції. У середньостроковій перспективі це сприяло б нагромадженню позитивного досвіду ведення сільського господарства на екологічній основі та дозволило б здійснити поступовий перехід на європейські стандарти з мінімальними збитками для товаровиробників і одночасним забезпеченням споживачів органічною аграрною продукцією. Якщо ж віддати перевагу світовому (європейському) ринку, то увесь цикл аграрного виробництва повинен

відповідати нормам і директивам тих країн, куди продукт буде експортуватися. Це вимагає перегляду вітчизняними товаровиробниками всього циклу агровиробництва, відмови від хімізації, обов'язкового проведення сертифікації продукції тощо.

Євроінтеграційні наміри України спонукають її не тільки до прийняття серйозних нововведень щодо стандартів агровиробництва органічної продукції у рамках правил і норм, що діють у ЄС та СОТ, але й до обов'язкового їх виконання. Адже система сертифікації органічного агровиробництва країн ЄС являє собою процес контролю за виробництвом сільськогосподарської продукції. Екологічний сертифікат вважається своєрідною перепусткою на ринок агропродовольчої продукції органічного походження. Обов'язковою умовою системи сертифікації, яка проводиться державними або приватними організаціями, є наявність екологічного маркування на кожному продукті, який було одержано шляхом органічного агровиробництва. Для досягнення цієї мети діють стандарти, що містять вимоги до якості та безпечності продукції, методів випробувань, правила маркування, пакування і транспортування, порядок розробки інформації для споживачів, необхідної для оцінки і вибору ними товару.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Утвердження позицій органічного агровиробництва в Україні, забезпечення надійного збуту екологічно чистої продукції вимагає створення повноцінного національного ринку органічної продукції та продуктів харчування, який би був інтегрований у європейський та світовий ринки.

Таким чином, органічне агровиробництво як основа підвищення якості і безпечності сільськогосподарської продукції зумовлює не тільки використання належної законодавчої бази і національної системи сертифікації, але й впровадження дієвої інфраструктури органічного агропродовольчого ринку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артиш В.І. Розвиток світового ринку органічної продукції / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 113-116.
2. Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” // Урядовий кур’єр. – 2013. - №35. – 9 жовтня.
3. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: монографія / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ “Державний агроєкологічний університет”, 2008. – 384 с.
4. Милованов Є.В. Тенденції розвитку ринку української органічної продукції / Є.В. Милованов // Агрогляд – 2004. – № 4. – С. 68-71.
5. Рудницька О.В. Ринок продукції органічного землеробства в Україні / О.В. Рудницька // Агроінком. – 2006. – №1. – С. 31-34.
6. Попова О.Л. Сталій розвиток агросфери: політика і механізми / О.Л. Попова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К.: 2009. – 352 с.
7. Шубравська О. Ринок органічної продукції та перспективи його розвитку в Україні / О. Шубравська // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 53-61.
8. Шпичак О.М. Обґрунтування ціни на екологічно “чисту” продукцію // Економічний довідник аграрника: За ред. Ю.А. Лузана, П.Г. Саблука. – К.: Преса України. – 2003. – С. 309-310.

9. Beate Huber. The World of Organic Agriculture: Regulations and Certification Emerging Trends 2013/ Research Institute of Organic Agriculture // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://orgprints.org/22324/7/huber-2013-standards.pdf>.

10. The European Market for Organic Food 2011 Helga Willer, Julia Lernoud, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) Frick, Switzerland and Diana Schaack, Agricultural Information Company (AMI), Bonn, Germany BioFach Congress 2013, Nürnberg, Session «The European Market for Organic Food», 13.2.2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://orgprints.org/22345/19/willer-2013-session-european-market.pdf>.

Дудар Тарас Григорьевич, Дудар Оксана Тарасовна

РАЗВИТИЕ ОРГАНИЧЕСКОГО АГРОПРОИЗВОДСТВА КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА И БЕЗОПАСНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

Раскрыто основные тенденции развития органического сектора и потенциальные возможности расширения отечественного рынка экологически чистой сельскохозяйственной продукции на основании международных стандартов, обосновано концептуальную модель инфраструктуры агропродовольственного рынка для обеспечения качества и безопасности агропродовольственной продукции в Украине.

Ключевые слова: инновационное направление развития, качество и безопасность агропродукции, органическое агропроизводство, органическая продукция, международные стандарты, инфраструктура органического рынка.

T. Dudar, O. Dudar

DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURE AS THE BASIS FOR QUALITY ASSURANCE AND SAFETY OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN UKRAINE

The article deals with the basic trends in the development of the organic sector and the potential expansion of the domestic market of environmentally friendly agricultural products based on international standards and a conceptual model of organic agro-food market infrastructure to ensure quality and safety of agri-food products in Ukraine.

Key words: direction of innovation, quality and safety of agricultural products, organic agricultural production, organic products, international standards, infrastructure organic market.

Одержано: 30.05.2014 р.

УДК 330.341.1:338.436.33

Лендел Михайло Андрійович,

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України, завідувач кафедри маркетингу, Мукачівський державний університет

Жулканич Неля Михайлівна

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті узагальнено і проаналізовано сучасні тенденції, особливості формування і розвитку інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, визначено стратегічні цілі інноваційної політики в АПК.

Ключові слова: агропромисловий сектор, етапи інноваційного процесу, інноваційний розвиток, стратегічні цілі.

ВСТУП

Постановка проблеми. Трансформація економічних відносин та задекларована активна інтеграція вітчизняної економіки в європейський і світовий простір потребують активізації завдань інвестиційно-інноваційного розвитку країни. Інноваційна активність передбачає «цілеспрямовану

діяльність суб'єктів підприємницької діяльності щодо конструювання, створення, освоєння й виробництва якісно нових видів техніки, предметів праці, об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій та ін.), технологій, а також впровадження досконалих форм організації праці й управління виробництвом» [4, с. 655]. Отже, альтернативи інноваційному розвитку в